

”Vad spelar det för roll? Det är bara materia.”
— En ekokritisk litteraturstudie av Kazuo Ishiguros *Klara och solen*

Emma Fred   Paula Larsson

Examensarbete 15 hp
Lärarprogrammet
Institutionen för individ och samhälle
Höstterminen 2022

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Lärarprogrammet

Titel: ”Vad spelar det för roll? Det är bara materia.” – En ekokritisk litteraturstudie av Kazuo Ishiguros *Klara och solen*

Engelsk titel: “What does it matter? It’s just matter.” – An ecocritical literature study of Kazuo Ishiguro’s *Klara and the Sun*

Sidantal: 30

Författare: Emma Fred och Paula Larsson

Handledare: Johan Revelj

Examinator: Anita Varga

Datum: November 2022

Sammanfattning

Bakgrund: I takt med en alltmer alarmerande klimatkris finns ett ökat intresse för att studera litterära texter utifrån ett ekokritiskt litteraturperspektiv (Brudin Borg, Bruhn & Wingård, 2022, s. 7). Att läsa litteratur utifrån ett sådant perspektiv sätter det icke-mänskliga i fokus och kan därigenom bidra till en ökad medvetenhet om samt ett ökat intresse för frågor som rör klimat och miljö (Löwe & Nilsson Skåve, 2020, s. 7). Studien är därmed aktuell för såväl lärarprofessionen som för människor i en pågående klimatkris.

Syfte: Studiens syfte är att visa hur berättandet i romanen *Klara och solen* (2021) kan förstås ur ett ekokritiskt litteraturperspektiv. Vår förhoppning är att därigenom bidra till såväl nya perspektiv på romanen som till det växande ekokritiska fältet.

Metod: För att åstadkomma en läsning som är frigjord från ett antropocentriskt perspektiv i den mån det är möjligt närläses romanen med en uppmärksam läsning i syfte att ta in det icke-mänskliga.

Resultat: Studien visar att former och föremål är centrala för Klaras berättande då hon återkommande riktar uppmärksamheten mot dessa. Såväl marken och gräset som föremålen kan sägas ha agens eftersom de påverkar Klaras berättande och är självständiga i den meningen att de agerar utan mänsklig inblandning samt fyller ett syfte i sig självt. Materia *intra-agerar* och föremålen *vibrerar*. Detta skiljer föremålen från Solen som inte har ett eget värde, utan figurerar främst som ett medel för att hjälpa människan och människans robot. Därför är Klaras berättande av Solen antropocentriskt.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte	2
1.2. Frågeställning	2
1.3. Avgränsning	2
1.4. <i>Klara och solen</i> som studieobjekt	2
2. Tidigare forskning	4
3. Teoretiska utgångspunkter	6
3.1. Intra-aktion	7
3.2. Antropocentrism	7
3.3. Agens	7
3.4. Vibrationer	8
4. Metod	9
5. Resultat	11
5.1. Rumsliga och kroppsliga relationer	11
5.2. Form och föremål	13
5.2.1. De återkommande föremålen	15
5.3. Solen	17
5.3.1. Solens rörelse	18
5.3.2. Solens kraft	20
5.3.3. Miljöförstörelsen	21
6. Diskussion	24
6.1. Klaras berättande	24
6.2. Ekokritik som metod	25
6.3. Didaktisk potential	26
6.4. Förslag på vidare forskning	27
7. Litteraturförteckning	28
8. Bilaga 1	31

1. Inledning

Uppsatsens titel ”Vad spelar det för roll? Det är bara materia.” (Ishiguro, 2021, s. 217) är en replik från en mänsklig karaktär ur romanen *Klara och solen*. Citatet antyder att materia saknar eller har svag betydelse på grund av att det ”bara” är materia. Vi menar att det ringar in ett antropocentriskt förhållningssätt. Antropocentrism innebär att det icke-mänskliga definieras och får sin betydelse utifrån människan (Åsberg, Hultman & Lee, 2012, s. 202). Detta förhållningssätt har vi strävat att ta oss bortom genom vår ekokritiska litteraturstudie av Kazuo Ishiguros roman *Klara och solen* (2021). Att ha en titel som kan beskrivas som antropocentrisk kan uppfattas motsägelsefullt i förhållande till det vi ämnar åstadkomma med vår studie. Vi menar dock att citatet markerar det förhållningssätt som vi inledningsvis applicerade på vår läsning av *Klara och solen* (2021) och som vi tidigare använt oss av i mötet med litteratur. Vår förhoppning är att komma bortom det invanda antropocentriska perspektivet varigenom vi vill visa för våra läsare att en annan läsning är möjlig, genom vilken det kan sägas spela roll. Det är materia.

Vår strävan efter ett förhållningssätt som inte är antropocentriskt grundar sig i klimatkrisen. Effekterna av den klimatkrise som vi står inför har bidragit till ett ökat intresse för att studera litteratur utifrån ett ekokritiskt perspektiv och som blivande lärare ser vi att vi bär ett ansvar att tillsammans med eleverna fördjupa vår kunskap kring miljöfrågan och att läsning av litteratur utifrån det ekokritiska perspektivet kan fungera som en ingång till det. Det kan bejakas utifrån det miljöperspektiv som behandlas i *Läroplan för gymnasieskolan* (Gy11, 2022):

[eleverna ska möjliggöras kunskaper för att kunna] medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling (Gy11, 2022)

Vår ekokritiska litteraturstudie är därmed aktuell i två avseenden. Dels för vår framtida lärarprofession, dels som medmänniskor i en klimatkris. Ett referat av *Klara och solen* (2021) finns i slutet av uppsatsen (se bilaga 1).

1.1. Syfte

Uppsatsen syftar till att visa hur berättandet i Kazuo Ishiguros roman *Klara och solen* (2021) kan förstås ur ett ekokritiskt litteraturperspektiv. Vår förhoppning är att därigenom bidra till såväl nya perspektiv på romanen som till det växande ekokritiska fältet.

1.2. Frågeställning

Den frågeställning som ligger till grund för vår ekokritiska läsning är följande:

- Hur kan Klaras berättande av former, föremål, marken, gräset och Solen förstås utifrån ett ekokritiskt litteraturperspektiv?

1.3. Avgränsning

I uppsatsen analyseras den svenska utgåvan av *Klara och solen* (2021), i översättning av Niclas Hval. Det innebär att vi inte tar hänsyn till originalutgåvan på engelska, utan förhåller oss genomgående till den svenska översättningen. För att besvara vår frågeställning har vi avgränsat oss ytterligare i romanen och valt att analysera hur AI-roboten (artificiell intelligens) Klara berättar om former, föremål, marken, gräset och Solen.

1.4. *Klara och solen* som studieobjekt

Vid en ekokritisk studie kan valet av litteratur tänkas falla på litterära texter som har en tydlig förankring i frågor som rör miljö och klimat. Brudin Borg, Bruhn och Wingård (2022, s. 8) menar dock att ett ekokritiskt perspektiv kan anläggas på samtlig litteratur eftersom det inte är studieobjektet i sig som är ekokritiskt, utan det är perspektivet på texten som är det. Med andra ord är det vi som applicerar ett sådant

perspektiv på *Klara och solen* (2021). Inledningsvis var studien inriktad på Solen och Miljöförstörelsen då dessa tydligt knyter an till det ekokritiska litteraturperspektivet. Senare kom analysen dock att utvecklas i takt med en fördjupad kunskap om ekokritik, vilken gav nya perspektiv på romanen. Det som inledningsvis inte tycktes vara möjligt att analysera utifrån ekokritik blev, i ljuset av perspektivet, möjligt att analysera. Genom vår analys ser vi nu exempelvis en tydlig koppling mellan ekokritik och de föremål som figurerar i romanen. Utifrån det och ståndpunkten kring vad som kan användas som ett studieobjekt i en ekokritisk analys (Brudin Borg, m.fl., 2022, s. 8) menar vi att *Klara och solen* (2021) är ett studieobjekt som har fungerat väl för vår ekokritiska litteraturstudie.

Tidigare forskning kring *Klara och solen* (2021) uppehåller sig till stor del vid gränsdragningen mellan människa och AI-robot och dess eventuella upplösning. Vårt fokus ligger därför inte på frågan om huruvida Klara är mänsklig eller inte, utan snarare på hennes sätt att berätta om Solen, föremål, former, marken och gräset i egenskap av en kognitiv produkt som är skapad *av människan för människan*.

2. Tidigare forskning

Trots att *Klara och solen* (2021) gavs ut för mindre än två år sedan har romanen varit föremål för ett flertal analyser. Ett återkommande tema i den tidigare forskning som bedrivits kring romanen är gränsdragningen mellan människa och artificiell intelligens (AI). Det faktum att Ishiguro porträtterar Klara som en AI-robot med en förmåga att lära sig att känna empati och andra känslor utmanar konventionella föreställningar om AI som en känslolös maskin och utifrån denna ståndpunkt utforskar Ajeesh och Rukmini (2022) vad som gör en människa mänsklig. Biwu (2022) studerar frågan utifrån människohjärtat och huruvida det är något som AI kan lära sig eller om hjärtat utgör en gräns mellan AI och människan. Vidare lyfts diskussionen till en fråga om etik då Klara i någon mån tvingas behandla frågan om hon som robot kan ersätta en människa, vilket Biwu menar är en fråga för människan att behandla. Frågan om etik lyfts även av Nünning (2022) vars utgångspunkt är kopplingen mellan litteratur och intelligens. Detta studeras sedan utifrån skillnader mellan mänsklig intelligens och artificiell intelligens. Ett annat perspektiv på gränsdragningen mellan människa och robot tillförs av Sigurðardóttir (2022) som i sin studie av *Klara och solen* (2021) använder genus, makt och samhälle för att visa hur feminiseringen av robotar är en central del i att göra dem mänskliga. Makt står i centrum även för Sun (2022) som undersöker människans dominans över robotar och exploateringen av dessa samt strävan efter att programmera en perfekt AI.

Ett perspektiv som skiljer från de övriga studierna tillhandahålls av Parkes (2022) som analyserar romanen utifrån planerat åldrande, det vill säga det faktum att såväl Klara som en mängd produkter i samhället är tillverkade för att gå sönder efter en viss tids användning. På så sätt upprätthålls konsumtionen och därigenom kapitalismen.

Även om dessa studier berör ekokritiska frågeställningar är det ingen av dem som har ett uttalat ekokritiskt perspektiv. Den studie som kan sägas ligga närmst vår analys är en undersökning av tre verk inom science fiction-genren, varav *Klara och solen* (2021) är ett av dessa (Bean, 2022). Inte heller den studien utges för att vara ekokritisk, däremot har den ett posthumanistiskt perspektiv, vars beröringspunkter med ekokritiken är flera. I syfte att jämföra solens roll i de tre verken gör Bean (2022)

en semiotisk analys av hur Solen skildras och menar att Klara agerar *med* Solen och därigenom *med* naturen, snarare än *mot* den. På så sätt menar Bean (2022) att romanen skildrar ett perspektiv som inte är antropocentriskt och därmed berörs frågor som även tas upp i denna studie. Beans analys syftar dock till att jämföra tre verk utifrån deras perspektiv på solen och därmed är Solen dess främsta fokus medan vår analys inte enbart grundar sig på Solen. I denna studie är Solen en del av vår analys eftersom vi fokuserar på Klaras berättarperspektiv och delvis huruvida berättarperspektivet i relation till Solen präglas av antropocentrism eller inte.

3. Teoretiska utgångspunkter

Den grundläggande teoretiska utgångspunkten för denna uppsats är det litteraturvetenskapliga perspektivet ekokritik. Dess aktualitet har ökat i takt med tilltagande klimatförändringar då ekokritikens syfte är att studera litteratur utifrån ett miljöperspektiv i strävan efter en hållbar framtid (Brudin Borg, Bruhn & Wingård, 2022, s. 7). I takt med att perspektivet har breddats har det förgrenats i en mängd olika teorier och liknas vid en skog som vuxit fram med stigar som korsar varandra. På dessa stigar vandrar inte enbart litteraturvetare, utan ekokritiken rör sig även mot exempelvis naturvetenskapen och ekologin (Brudin, m.fl., 2022, s. 8; Schulz, 2021, s. xvii–xviii). Viktigt att framhålla är också att ekokritik grundar sig i texter och inte existerande materiell verklighet (Lindbo, 2022, s. 127). Det som studeras är en språkligt skapad representation av till exempel gräset och inte det faktiska gräset.

Termen *mer-än-mänskligt* förekommer ibland i ekokritiska texter och används för att förklara relationen mellan exempelvis objekt, djur, människa, bakterier eller teknik (Noorani & Brigstocke, 2018, s. 39). Begreppet innehåller en blick på omgivningen som full av relationer, där exempelvis kultur inte är åtskild natur eller människa åtskild omgivningen. När begreppet används kan det handla om en relation där människan är inkluderad eller en relation bortom människan. Brudin Borg m.fl. (2022, s. 13) beskriver mer-än-mänskligt som ”det för människan främmande.” Den som studerar det mer-än-mänskliga strävar inte efter att ge röst åt det eller att göra det till subjekt (Noorani & Brigstocke, 2018, s. 34). Det ska förstås utifrån att det mer-än-mänskliga *redan* finns till, vare sig vi väljer att uppmärksamma det eller inte (Noorani & Brigstocke, 2018, s. 24). Ett exempel på relationen mellan materia är Lindbos (2021, s. 197) ekokritiska läsning av ett berg i Stig Dagermans *De dömdas ö* där berget har mer-än-mänsklig agens utan de skeppsbrutnas imperialistiska vilja att rista in sina spår efter sig i klippan:

[...] ön i sig själv bär på mening. Men eftersom ön redan är en intra-aktiv plats vars tillblivelse bygger på kretslopp, tid, klimat och olika former av liv kommer de strandsatta att bli en del av ön. Men de blir det på öns egna villkor. Genom sina kroppars förmultning kommer de långsamt förändras, men också förändra ön och

likt berg bär fossil och sedimenterad tid kommer havsbottnar och stränder snart att bära spår av de sju människorna. (Lindbo, 2021, s. 197)

Ovan använder sig Lindbo (2021) även av begreppet *intra-aktiv*. Begreppet intra-aktion och övriga begrepp som är centrala för vår analys förklaras nedan.

3.1. Intra-aktion

Till skillnad från interaktion finns det vid *intra-aktion* inga tydliga gränser mellan subjekt och objekt (Barad, 2012, s. 81–82). I stället förändrar de och påverkar varandra i en samspelande process. Det innebär att det inte enbart är människan som påverkar materia utan materia påverkar även människan och därigenom understryks dess agens. Detta är en del i Barads teori om agentuell realism (Åsberg, m.fl., 2012, s. 201–202).

3.2. Antropocentrism

Ett av ekokritikens centrala begrepp är *antropocentrism*, vilket innebär att det mänskliga betraktas som jordens givna mittpunkt och därmed tillskrivs inte det icke-mänskliga värde i sina egna egenskaper eller livsvillkor (Åsberg, m.fl., 2012, s. 202–203). Detta tar sig bland annat i uttryck i *antropomorfism*, det vill säga ett retoriskt grepp där naturen tillskrivs mänskliga karaktärsdrag. Därigenom blir naturen intressant eller möjlig att beskriva först när det görs med utgångspunkt i det mänskliga (Tenngart, 2010, s. 154).

3.3. Agens

En gemensam egenskap som materia har är *agens* (Iovino & Oppermann, 2014, s. 3) Det innebär att både det vi kallar ”levande” eller ”icke-levande” materia inverkar på sin omgivning. Noorani och Brigstocke (2018, s. 38) skriver att agens, att handla eller tänka oftast förstås som något som endast hör människan till. Inom ekokritik har flera aktörer agens som i relation till varandra kan skapa kunskap, representationer,

praktiker och verkligheter (Noorani & Brigstocke, 2018, s. 38; Åsberg m.fl., 2012, s. 206–207).

3.4. Vibrerande materia

Bennett (2010, s. vii) menar att det mänskliga tänkandet utgår från att materia eller icke-mänskligt är samma som ett dött föremål som benämns som *det*, medan *vibrerande* är synonymt med människa och därmed *oss*. Begreppet vibrerande beskriver övergången från det av oss uppfattade passiva till det aktiva (Bennett, 2010, s. 5). Materia som vibrerande syftar på sakers inneboende självständiga kraft att påverka, förändra och skapa effekt. Därför menar Bennett (2010, s. viii) att ett annat förhållningssätt till materia skulle kunna förändra vårt beteende och våra handlingar. Följande fråga kan fungera som exempel för hur vårt förhållningssätt till materia kan påverka: Hur skulle vår konsumtion förändras om vi inte stod inför vad vi kallar ”återvinningen” utan en hotande och aktiv materia?

4. Metod

Ekokritikens syfte har utvecklats från att initialt vara inriktat på att studera naturen i litteraturen till att numera bestå av inriktningar som sträcker sig över en rad olika frågeställningar (Brudin Borg, m.fl., 2022, s. 7). Dessa inriktningar har i sin tur genererat en mängd metoder. Trots det är omfånget av publikationer om metod inom litteraturvetenskapen ytterst begränsat, enligt Brudin Borg m.fl. Författarna skriver vidare att:

Den uppsatsskrivande studenten med en litteraturkritisk ansats finner sig (...) ofta handfallen inför den av uppsatsmanualen föreskrivna rubriken »Metod« och plitlar pliktskyldigt ner något om komparation eller närläsning. (Brudin Borg, m.fl., 2022, s. 9)

Närläsning är dock närvarande i ekokritiken, om än med en ny attityd som handlar om *uppmärksamhet*. Metoden för denna uppsats är uppmärksam läsning. Att läsa uppmärksamt är en metod där läsaren intar ett kritiskt förhållningssätt mot narratologiska metoder som i regel har en antropocentrisk utgångspunkt (Brudin Borg, m.fl., 2022, s. 12–13). I vår uppsats analyserar vi berättarperspektivet med hjälp av ekokritik och därmed används narratologi, det vill säga att undersöka berättandet och dess struktur samt funktion (Lindbo, 2022, s. 118). Det finns emellertid kritik mot användningen av litteraturvetenskapliga begrepp i den ekokritiska analysen. Kritiken grundar sig i att narratologi bygger på verktyg som är konstruerade av människan, vilket är oförenligt med ekokritikens strävan att studera det icke-mänskliga. Därför behöver de narratologiska metoderna revideras med hjälp av en attitydförändring som innebär att utveckla en forskande uppmärksamhet (Brudin Borg m.fl., 2022, s. 12–13). Med det menas att läsa uppmärksamt och därigenom vara intresserad av att ta in det icke-mänskliga för att på så sätt vända sig bort från det antropocentriska. Det innefattar en lyhördhet som syftar till att se världen som full av relationer där ingenting kan skärmars av från något annat eftersom det är i relationerna som allting skapas, som i Barads begrepp *intra-aktion* (Lindbo, 2022, s. 119, 121–122).

Att helt frigöra läsningen från ett antropocentriskt perspektiv är inte möjligt eftersom litteraturen skrivs och läses av människor (Lindbo, 2022, s. 125) men att läsa med uppmärksamhet mot det icke-mänskliga och att göra det i ljuset av de teoretiska utgångspunkter som redogjorts för tidigare öppnar en metodologisk ingång för en ekokritisk analys. Det är således den forskande uppmärksamheten eller den uppmärksamma läsningen som kan sägas utgöra metoden för denna studie. I vår diskussion problematiserar vi metoden ytterligare.

5. Resultat

I resultatets inledande avsnitt analyseras vilken roll rumsliga och kroppsliga relationer spelar för Klaras berättande samt hur dessa intra-agerar. Därefter följer ett avsnitt om föremål och former, vilka analyseras utifrån begreppet vibrerande materia. Det avslutande avsnittet behandlar antropocentrism i förhållande till Solen och dess rörelse, kraft samt relation till Miljöförstörelsen.

5.1. Rumsliga och kroppsliga relationer

Intrycken via synen tar oftare plats i *Klara och Solen* (2021) än andra sinnesintryck. Genom synen lär sig Klara exempelvis känslor: ”Jag tror att jag har många känslor. Ju mer jag iakttar, desto fler känslor får jag tillgång till.” (Ishiguro, 2021, s. 104). Klara iakttar hur människor rör vid varandra och försöker förstå vilka känslor det kan väcka:

Men det fanns också andra saker vi såg från fönstret - andra känslor som jag till en början inte förstod - och som jag med tiden faktiskt kunde hitta någon variant av hos mig själv, även om de kanske mer var som skuggor som kastas över golvet i taklampornas sken efter att gallret åkt ner. En sådan sak var till exempel det som hände med Kaffekoppsdamen. (...) Jag kallade henne Kaffekoppsdamen för mig själv eftersom hon bakifrån, med en tjock yllekappa på sig, såg liten och bred och rund ut som de kaffekoppar i keramik som stod uppochner och väntade på de Röda hyllorna. (...) hon [Kaffekoppsdamen] och mannen höll om varandra så hårt att de blev som en enda stor person. Och Solen betraktade dem och lät sin näring flöda över dem. Jag kunde fortfarande inte se Kaffekoppsdamens ansikte, men mannen blundade hårt och jag var inte säker på om han var väldigt glad eller väldigt upprörd. (Ishiguro, 2021, s. 26–28)

Föreståndaren för butiken som också iakttar händelsen säger till Klara att ”De kanske var unga när de höll om varandra sist.” (Ishiguro, 2021, s. 28) och ”Ibland, vid speciella tillfällen som det vi såg nyss, kan folk känna smärta samtidigt som de känner lycka” (Ishiguro, 2021, s. 29). Klara funderar på om hon skulle kunna känna dessa två känslor på samma gång och använder sig av ett bildspråk för att beskriva sina känslor

i relation till de betraktade människornas känslor. Här är hennes känslor som ”skuggor”, något som inte nås av ljuset, vilket kommer sig av att något finns framför, i liknelsen ett galler, något som bryter ljuset, en gräns. Det är möjligt att tolka att det finns en gräns för vad Klara känner, kanske just att hon iakttar och lär sig känslor i högre grad genom synen och inte lika mycket genom till exempel kroppsliga upplevelser som i beröring. Men Klara saknar inte kroppsliga relationer eller erfarenheter, vilka ska behandlas härnäst.

Klara har kroppsliga relationer till natur, djur, människa och föremål, till materia vill säga. Hon har helt enkelt en kroppslig medvetenhet. Hon rör vid metallstolens hårda ram och känner glädje över den: ”Handen som jag hade hållit ut medan jag korsade Solens strålar kom i kontakt med något hårt, och jag förstod att jag greppade om ramen på den hopfällbara metallstolen. Jag kände glädje över att ha hittat den igen, (...)” (Ishiguro, 2021, s. 276). Klara känner också att människor rör vid henne och att hon omfamnas: ”Men hennes [Moderns] ögon var slutna precis som när hon och Josie gungade stillsamt under en lång kram, och jag kände hennes vänlighet svepa genom mig.” (Ishiguro, 2021, s. 217). Hon blir med hjälp av sin kropps känsel och inte synen ”medveten om hur mjukt tyget i hennes mörka tröja var” (Ishiguro, 2021, s. 300). Ett annat exempel är hur kvällsinsekter ”bröts upp på ett vänligt sätt” när Klara rör sig genom dem och träffar Klaras ansikte (Ishiguro, 2021, s. 272) eller hur gräset och marken själv agerar:

Ängen blev uppdelad i rutor, vissa större än andra (...) stämningen växlade från en ruta till en annan. I ena stunden var gräset mjukt och gav efter lätt och marken var lätt att kliva på, i nästa stund korsade jag en gräns och allt mörknande; gräset spjárnade emot när jag tryckte mot det och konstiga ljud hördes omkring mig, vilket gjorde mig orolig för att jag hade gjort ett allvarligt beräkningsfel, (...). När jag kom in i en särskilt ovänlig ruta hörde jag skrin från ett djur som hade ont och jag fick en bild i huvudet av Rosa som satt på ojämn mark någonstans utomhus, med små metalldelar utspridda omkring sig, och försökte ta tag om ena benet som likt det andra var stelt utsträckt framför henne. Bilden dröjde sig bara kvar i mitt inre en kort stund, men djuret fortsatte med sina ljud och jag kände hur marken gav vika under mig. Jag mindes den fruktansvärda tjuren under promenaden till Morgan’s Falls och att den med största sannolikhet hade trängt upp från underjorden, och en kort stund

trodde jag till och med att Solen inte alls var god och att det var den egentliga orsaken till att Josies tillstånd höll på att försämrans. Men till och med i den här förvirringen kände jag på mig att om jag bara kunde släpa mig fram till en vänligare ruta så skulle jag vara trygg. (Ishiguro, 2021, s. 162)

I utdraget står det att ”Ängen blev uppdelad i rutor”, vilket syftar på Klaras sätt att se. Hon ser genom ”rutor”, vilket vi förstår som pixlar. När Klara rör sig över ängen förändras gräset från att vara ”lätt” och ”mjukt”, det vill säga formbart och ge efter, till att plötsligt göra motstånd. Klara berättar att ”han [Rick] sprängde genom gräset” (Ishiguro, 2021, s. 165). Senare, men under samma tillfälle, visar gräset ännu en gång på sin ombytliga karaktär. Det är till en början ”mjukt och böljande” för att senare komma ”emot som platta former, (...) de kanske utgjordes av tunga plakat av det slag som används till gaturreklam och jag var rädd att det skulle skada Rick när han kastade sig in i det.” (Ishiguro, 2021, s. 165). Gräsets ombytliga karaktär tvingar Rick och Klara att förhålla sig till det, men likaså förhåller sig gräset till dem. Båda parter inverkan på varandra kan läsas utifrån intra-aktion. Ängsmarken är en svårgenomtränglig plats, som kräver att Rick ”spränger” och Klara trycker mot det samtidigt som att den är genomtränglig, ibland i så hög grad att den kan ge vika eller låta Klara ”falla ner i marken” (Ishiguro, 2021, s. 163). Ängsmarken, såväl som Klara och Rick kan läsas som agenser. Klara berättar själv om ängsmarken som dual, där mörker och ljus, vänlighet och ovänlighet samt trygghet och otrygghet finns till. I det ovanstående utdraget har tjuren kraft att tränga upp ur jorden, alltså ges även den agens, men när vi läser den mot en annan passage där tjuren förekommer som minne får läsaren en känsla av att det är en annan aktiv kraft än tjuren som agerar, snarare marken då Klara funderar över om tjuren ”hade blivit nedtagen under jord igen” (Ishiguro, 2021, s. 112). Tjuren och marken som samspelande kan läsas mot uppluckringen av gränser mellan subjekt och objekt som finns inom begreppet intra-aktion (Barad, 2012, s. 81–82).

5.2. Form och föremål

Solen och skuggan är avgörande för att Klara ska registrera föremål visuellt, samt bidragande till att olika formationer skapas. Formerna skapar olika uppfattningar som

vägleder Klara till att kategorisera föremålen. Klara registrerar att ”Hennes [Josies] pocketbok låg kvar på mattan där hon låtit den falla, och dess ena hörn var blekt belyst.” (Ishiguro, 2021, s. 259) för att senare på en helt annan plats betrakta och kommentera sin insikt: ”då insåg jag att triangeln på golvet inte var en pajbit, utan ett hörn av Josies pocketbok (...) Den var alltså inte triangelformad alls, utan tycktes bara vara det eftersom endast ett hörn stack fram ur skuggorna” (Ishiguro, 2021, s. 277). Gång på gång väljer Klara aktivt att uppmärksamma former och föremål i sitt berättande. I kommande textutdrag placerar Klara en mänsklig röst *bakom* föremålet som således placeras framför människan:

Jag hade också blivit medveten om en röst som ropade till mig, och nu fick jag syn på ett föremål - format som en av reparationsmännens trafikkoner - som stod i gräset en bit framför mig. Rösten kom från en plats bakom konen, och när jag försökte röra mig mot den insåg jag att det i själva verket var två koner, den ena instoppad i den andra, vilket gjorde det möjligt för den övre att utföra en gungande rörelse (...). Jag gick närmare och förstod då att det inte alls var koner, utan Rick som höll undan gräset med ena handen och sträckte ut den andra handen mot mig. (Ishiguro, 2021, s. 162–163)

Här blir läsaren medveten om hur det visuella hos Klara främst uppfattas trots att ljud också förekommer. Klara tolkar det hon ser i första hand som ett föremål och inte som en människa. Vid flertalet tillfällen beskrivs formen före det faktiska, eller läsaren blir införstådd med Klaras föreställning före hon ställer sig till en av oss förmodad förståelse som den människan gör:

Vi körde förbi en stor varelse med ett flertal lemmar och ögon, och medan jag betraktade den bildades en spricka i dess mitt. När den delade sig förstod jag att den hela tiden hade bestått av två olika personer – en löpare och en hundpromenadkvinna – som rörde sig åt varsitt håll och helt kort råkade passera nära varandra. (Ishiguro, 2021, s. 220)

Klara gör läsaren uppmärksammad på hur hon ser det och väljer att berätta om ”en stor varelse” som ”hela tiden bestått av” människor som passerar varandra i linje. Det

kan tyckas självklart att berättelsen utformas på det sättet eftersom Klara berättar sin berättelse sittandes på en soptipp när det redan har hänt. Ändå tycks just det draget viktigt, utifrån ett ekokritiskt perspektiv, att lägga stor vikt vid Klaras första intryck och förlägga ordningen i uppfattningen så här, alltså att Klaras sätt att formulera vad hon ser kommer före en mänskligt normerad överenskommelse för vad någonting är och hur det uppfattas. Det tvingar på så sätt läsaren att närma sig Klaras förhållningssätt till form och föremål eftersom hon som berättare därigenom riktar uppmärksamheten mot det icke-mänskliga före det mänskliga. Klaras första intryck och tolkning före en annan förståelse tycks gälla både innan (som när Rick tycks vara en kon) och efter Klara ”kanske” säger sig vara desorienterad på grund av att hennes orienterings- och observationsförmåga kan ha påverkats av ett snitt vid örat (Ishiguro, 2021, s. 230, s. 245–247):

Något rörde vid min arm och jag hörde någon säga: ”Åh! Jag älskade din butik.” När jag vände mig mot rösten såg jag två långa trattar, den ena instoppad i den andra, där den övre lutade lätt åt mitt håll. (Ishiguro, 2021, s. 240)

I ovanstående stycke berättar Klara inte om en kon som är instoppad i en annan, utan en tratt som är instoppad i den andra. Klara navigerar utifrån rösten och får se ”två långa trattar” som pratar. Vid ett senare tillfälle berättar Klara att denna figur vid det första mötet är ”förenklad” och att hon senare förstår att det är en artonårig flicka (Ishiguro, 2021, s. 244). På samma sätt som tidigare beskrivs form och föremål för läsaren före flickan.

5.2.1. De återkommande föremålen

Som visats ovan uppehåller sig Klara ofta vid föremål och dess former. Hon uppmärksammar dessutom viss materia ytterligare genom att det i texten skrivs med versal, likt egennamn. På första sidan (Ishiguro, 2021, s. 9) har läsaren redan stött på utvald materia som Tiggargubben, Solen, Röda hyllorna och Föreståndaren, vilka återkommer genom hela romanen. Ett annat exempel är att Klara ger en individ ett smeknamn utifrån att hon liknar kaffekoppens form, ”Kaffekoppsdamen” eller utifrån en attiralj likt ”Regnrocksmannen” (Ishiguro, 2021, s. 29).

I McBains lada möter Klara flera av sakerna som hon tidigare introducerat för läsaren, bland annat de Röda hyllorna som är ett föremål som tycks viktiga för henne. De Röda hyllorna har pockat på läsarens uppmärksamhet flera gånger tidigare (Ishiguro, 2021, s. 27, 38–39, 41). Hennes uppmärksamhet på föremålen gör att läsarens uppmärksamhet leds dit, vilket också förstärks av versalerna. Bland mr McBains jordbruksverktyg, glasskivor och höblock ser Klara flera av de föremålen som hon har träffat på tidigare och många av dem kommer från butiken eller från Klaras hem. När Klara precis flyttat till Josie berättar Klara att hon tvingas lära in på nytt ”eftersom elementens inbördes förhållanden kunde ändras från ett ögonblick till ett annat.” (Ishiguro, 2021, s. 55). Klara berättar att ”Hushållerska Melania [ändrade] positionen för matberedaren fyra gånger på lika många minuter.” men att när hon inser ”[köksöns] betydelse blev saker och ting mycket lättare.” (Ishiguro, 2021, s. 55). I ladan samlas spridda föremål:

Det fanns en del egendomligheter i omgivningarna. När jag först kom in i ladan hade jag upplevt en så skarp kontrast i uppdelningen mellan ljus och skugga att det tog en stund för ögonen att vänja sig. (...) När jag kikade över höplattformen såg jag nu att de Röda hyllorna från vår butik var uppsatta på väggen, med de uppochnedvändakaffekopparna i keramik utplacerade i en rad och allt. På andra sidan – till höger om mig – var skuggorna som allra djupast, och där såg jag en bit av en vägg som var nästan identisk med den främre alkoven. Jag kände mig till och med säker på att om jag gick dit skulle jag bland skuggorna hitta en AV som stolt stod på den plats där kunderna - oavsett vad som sades - först låter blicken landa (Ishiguro, 2021, s. 168)

Klara kommenterar omgivningarna med ordet ”egendomligheter”, vilket kan förstås som att föremål utmärker sig eller att omgivningarna väcker märkliga känslor. Vid sitt senare besök finner Klara de Röda hyllorna igen, då har de ändrat riktning och ”blivit sneda och lutade märkbart”, men kaffekopparna står fortfarande i rad på sin ursprungliga plats:

(...) och jag gladdes åt att de Röda hyllorna från vår gamla butik fortfarande satt på den [ladans vägg], fast den här kvällen hade de blivit sneda och lutade märkbart mot

den bakre delen av byggnaden. Kaffekopparna av keramik stod fortfarande prydligt på rad, men det fanns även tecken på förvirring: längre bort på samma höjdnivå såg jag till exempel ett föremål som omisskänneligen var Hushållerska Melanias matberedare. (Ishiguro, 2021, s. 273)

Läsningen av föremål utifrån Klaras berättande visar att de gör någonting med henne. När ett föremål, matberedaren som inte fanns i ladan vid första tillfället, adderas beskrivs det som ett ”tecken på förvirring” och ordet används inte för att beskriva att Klara blir förvirrad. Det är snarare rummet eller stämningen som förändras genom att föremålet förvirrar. Ett annat föremål, nämligen metallstolen, tillskrivs kraften att distrahera Klara i den mån att hon för en kort tid glömmet sitt uppdrag i ladan:

Först efter några sekunder fick jag syn på den hopfällbara metallstolen – eller snarare olika delar av den i flera av rutorna – och jag mindes hur bekväm den hade varit förra gången och började därför gå mot den. Men så fort jag klev in i Solens strålar slogs jag av tanken att om jag ville fånga hans uppmärksamhet (...) [därför] var jag tvungen att agera utan dröjsmål. (Ishiguro, 2021, s. 274)

Ovanför visades ett exempel på att Hushållerska Melania flyttade matberedaren. När föremålen förekommer i ladan saknas mänsklig närvaro. Det finns en känsla av att matberedaren själv placerat sig där. Alla tre föremål, de Röda hyllorna, matberedaren och metallstolen kan sägas vara *vibrerande*. De görs vibrerande av Klara berättande, då hon berättar hur de alla tre påverkar omgivningen och Klara: de förvirrar, tar fokus och förflyttar sig.

5.3. Solen

Solen skrivs alltid med versal, likt många av föremålen som behandlats tidigare, vilket vanligen förknippas med egennamn. Föremålen benämns dock alltid som *det* eller *den*, till skillnad från Solen som Klara benämner som *han* eller *honom*. Här uppmärksammar Klara läsaren på en åtskillnad mellan föremålen och Solen då hon inte använder personliga pronomen när hon berättar om föremålen. Detta görs också av människan Josie: ”Där vi bor är det inget som skymmer. Uppe i mitt rum kan man

se exakt var Solen går ner. Det exakta stället *han* går till på kvällen.” (Ishiguro, 2021, s. 20, vår kursivering). Detta kan sägas bryta mot de antropocentriska föreställningar som Lönngren (2022, s. 142) belyser, vilka ser människa som subjekt och icke-mänskligt som objekt. Genom att Solen benämns som *han* och författas med versal likt ett egennamn görs det icke-mänskliga till subjekt, vilket förstärker dess agens. Sett ur det perspektivet är Klaras förhållningssätt till Solen inte antropocentriskt eftersom Solen har agens. Samtidigt finns det skäl att argumentera för att Solen underställs människan genom just det faktum att han görs till ett subjekt genom antropomorfism, det vill säga att han beskrivs på ett sätt som kan likställas med hur det mänskliga vanligen beskrivs. Förutom att Solen benämns som *han* och tycks ha ett egennamn finns det sekvenser då han exempelvis beskrivs ha ett ansikte: ”hans ansikte (...) var avvisande och reserverat” (Ishiguro, 2012, s. 279). Också det gestaltar Solen på ett människoliknande sätt och är således antropomorft.

5.3.1. *Solens rörelse*

Utöver det faktum att Solen ingår i verkets titel framgår dess centrala roll på romanens första sidor. För AV:erna utgör Solen deras källa till energi eftersom de drivs med hjälp av solceller och kan ”röra vid [solljuset] och bli starka igen” (Ishiguro, 2021, s. 9). Att få tillräckligt med näring från Solen är av vikt för en AV och således någonting som Klara stundtals oroar sig över. Ett exempel är när den miljöförstörande maskinen som hon kallar för Cootings-maskinen är utanför butiken i flera dagar i sträck. Maskinens syfte är, enligt Klaras berättande, att öka Miljöförstöringen (*se* avsnittet Miljöförstöringen nedanför) och den släpper ut rök som Solen inte lyckas tränga igenom. När maskinen står utanför butiken uppmärksammar Klara bristen på solljus, varpå hon frågar Föreståndaren om näringen de får är tillräcklig. Trots att Föreståndaren menar att hon inte behöver oroa sig börjar Klara snart känna sig svag och måste ibland tillåta ”kroppen att sjunka ihop” (Ishiguro, 2021, s. 36–37).

Solen är inte enbart en energikälla för Klara. Hennes sätt att beskriva Solen vittnar om en vördnad för den, exempelvis har hon turen att få se honom och han visar vänlighet genom att skina. Dessutom är hon ständigt medveten om Solen, var den befinner sig och hur den rör sig. Miljön beskrivs återkommande med hänsyn till Solen,

som huruvida den skiner eller befinner ”sig tidvis bakom moln” (Ishiguro, 2021, s. 104) och hur ljust eller varmt ett rum är:

Köket var ett utmärkt rum för Solen att titta in i. Det fanns stora fönster som vette mot en vid himmel och en utsida som i princip alltid var tom på trafik och förbipasserande. När man stod vid de stora fönstren kunde man se vägen som gick upp över kullen mellan avlägsna träd. Köket var ofta fyllt av Solens bästa näring, och förutom de stora fönstren hade det höga taket ett takfönster som kunde täckas och avtäckas med en fjärrkontroll. Jag var till en början orolig över att Hushållerska Melania ofta drog för gardinen precis när Solen började skicka sin näring. Men sedan märkte jag att Josie lätt kunde bli för varm och jag lärde mig att själv använda fjärrkontrollen om Solens mönster föll för starkt på henne. (Ishiguro, 2021, s. 56)

På så vis förhåller sig Klara ständigt till Solen. När Klara beskriver Solens rörelse gör hon det utifrån att det är han som rör sig, exempelvis när AV:erna i butiken kunde ”se Solen på sin färd mellan husens övre delar” (Ishiguro, 2021, s. 9) eller när Klara och Josie ”kunde se på medan Solen sjönk ner i marken i slutet av dagen” (Ishiguro, 2021, s. 60). Vidare tror Klara, och även Josie, att Solen går till mr McBains lada för att vila på kvällen och hon undrar varför han väljer en sådan viloplats. När hon besöker Solen i ladan upptäcker hon dock att så inte är fallet:

Trots att jag nu hade fått acceptera att ladan inte kunde vara Solens riktiga viloplats (...) oavsett var Solen slutligen slog sig till ro kunde mr McBains lada vara en plats som han såg till att besöka varje kväll innan vilan, precis som Josie alltid besökte det intilliggande badrummet innan hon lade sig i sängen. (Ishiguro, 2021, s. 166)

I Klaras beskrivningar av Solen tycks det ständigt vara han som förflyttar sig, snarare än att jorden cirkulerar kring honom, i enlighet med en heliocentrisk världsbild (Nationalencyklopedin, u.å.b). Detta vittnar snarare om en geocentrisk världsbild hos Klara, det vill säga en världsbild där jorden utgör centrum av universum medan solen kretsar kring den (Nationalencyklopedin, u.å.a), vilket kan förankras i antropocentrism. Jorden och människorna är det som utgör mittpunkten, oavsett Klaras vördnad för Solen, vilket går i linje med en antropocentrisk föreställning.

Dessutom villkoras Solen av människorna i *Klara och solen* (2021), och även av Klara, genom att den begränsas utifrån ett mänskligt behov, likt i citatet som behandlades ovan där solljuset stängs ute när det faller ”för starkt” (Ishiguro, 2021, s. 56) på Josie. Klara tycks således berätta om Solens varande utifrån från såväl ett geocentriskt som antropocentriskt förhållningssätt.

5.3.2. *Solens kraft*

Klaras dyrkan för Solen grundas inte enbart i det faktum att han driver henne, utan han bär också på en andlig eller gudomlig dimension. Första gången hon bevittnar Solens kraft är från sin plats i butiksönstret. Tiggargubben och hans hund ligger orörliga på marken men ingen av de förbipasserande ingriper och Klara övertygas om att båda har dött. Morgonen därpå skiner Solen och Klara gör det som hon beskriver som sin viktigaste iakttagelse under den tiden i önstret. Tiggargubben och hans hund är inte längre döda, utan har räddats av ”en speciell sorts näring från Solen” (Ishiguro, 2021, s. 45).

Iakttagelsen av Tiggargubben och hunden bär Klara med sig när hon flyttar in hos Josie. Vid ett tillfälle när Josie är sjuk öppnar Klara persiennerna i hennes rum ”så att Solens mönster föll på henne, och då blev hon märkbart starkare” (Ishiguro, 2021, s. 93). Kort därefter imiterar Klara Josie på Moderns begäran och uttrycker då att hon kommer att bli frisk genom en speciell sorts hjälp som är på väg och att det är ”något som ingen har tänkt på än” (Ishiguro, 2021, s. 111). Det hon syftar på är Solen, vilket tydliggörs när Josie blir sjukare och Klara reflekterar över varför Solen ännu inte skickat sin speciella hjälp som han gjorde till Tiggargubben och hans hund:

Jag förstod att Solen trots all sin vänlighet var mycket upptagen; att det var många människor förutom Josie som behövde hans uppmärksamhet; att till och med Solen kunde missa individuella fall som Josie, särskilt om hon tycktes vara väl omhändertagen av en mor, en hushållerska och en AV. Jag slogs då av tanken att Solen kanske inte skulle ge sin speciella hjälp om han inte på ett klart och tydligt sätt uppmärksammades på Josies situation. (Ishiguro, 2021, s. 121)

Den tidigare nämnda Cootings-maskinen bidrar till Miljöförstöringen, som i sin tur påverkar Solen negativt. Att förstöra maskinen tycks därför vara ett sätt att uppmärksamma Solen på att Josie behöver hans hjälp. För att göra detta måste Klara offra en del av en särskild vätska som hon har i sig för att fungera. Vätskan ska vara skadlig för maskinens motor. Dock upptäcker Klara snart att det finns fler än en maskin och att hon därför är oförmögen att stoppa Miljöförstöringen. I stället behöver hon möta Solen igen och vädja direkt till honom att hjälpa Josie. Till slut vittnar hon återigen om Solens kraft när den en mörk morgon plötsligt börjar skina starkt på Josie och gör henne frisk:

Solens speciella näring visade sig vara lika effektiv för Josie som den varit för Tiggargubben, och efter morgonen med den mörka himlen växte inte bara hennes styrka, hon lämnade även barndomen och klev in i vuxenlivet. (Ishiguro, 2021, s. 291)

Solen besitter således en kraft som människor saknar och Klara uppmärksammar därigenom läsaren på att det icke-mänskliga innefattar något utöver det mänskliga. Vid en första anblick ter det sig som att skildringen av Solen antyder att han är högre ställd än människor i den meningen att han besitter en kraft som är större än deras. Detta kan läsas som ett icke-antropocentriskt drag. Samtidigt kan en antropocentrisk idé urskiljas i gestaltningen av Solens kraft för trots att han för Klara är närmast gudalik är Solens primära syften i romanen dels att göra människor – och förvisso Tiggargubbens hund – friska, dels att ge näring till AV:er, vilka är skapade av människor *för* människor och i någon mån kan anses mänskliga (se Ajeesh & Rukmini, 2022; Biwu, 2022; Nünning, 2022; Sigurðardóttir, 2022). Detta kopplas till antropocentrism eftersom Solen inte tycks ha ett syfte i sig själv, utan tjänar främst människor och robotar som verkar för människor. Hans kraft nyttjas av människan och Klara visar därigenom att kraften inte har ett värde i sig självt.

5.3.3. Miljöförstöringen

Förutom den helande kraft som Solen tycks besitta fyller den också en funktion som energikälla för de solcellsdrivna AV:erna. Cootings-maskinen och Miljöförstöringen

som den bidrar till gör det svårt för Solen att fylla sin funktion då ”dagen blev nästan lika mörk som natten” (Ishiguro, 2021, s. 36) och Solens mönster når inte in i butiken trots att Klara ”visste att Solen gjorde sitt bästa” (Ishiguro, 2021, s. 36). Liket de återkommande föremålen och Solen skrivs Miljöförstöringen med versal.

Cootings-maskinen beskrivs ha en kropp som ”spydde ut Miljöförstöringen” (Ishiguro, 2012, s. 197) och Klara uppmärksammar läsaren på Miljöförstöringen främst genom Solens svårigheter att ta sig igenom maskinens utsläpp. När hon fortfarande befinner sig i AV-butiken observerar hon även hur en människa ser på den:

Vid ett tillfälle började en kund prata om Miljöförstöringen, och pekade på reparationsmännen utanför, och sa att Miljöförstöringen var så farlig för alla. Så när Cootings-maskinen kom trodde jag att det kanske var en maskin som skulle bekämpa Miljöförstöringen, men AV-pojke Rex sa att den tvärtom var tillverkad särskilt för att öka Miljöförstöringen. (Ishiguro, 2021, s. 35)

Redan innan Cootings-maskinen anländer till gatan utanför butiken verkar Klara känna till Miljöförstöringen, dock är det först när AV:n Rex förklarar att den syftar till att öka Miljöförstöringen som hon kopplar ihop de två. Hans uppfattning är således inte enbart att den bidrar till Miljöförstöringen, utan den är tillverkad för att *öka* den. De som hanterar maskinen kallar Klara för reparationsmännen. Bakgrunden till varför dessa män strävar efter att öka Miljöförstöringen framgår inte.

När Klara ber Josies far Paul om hjälp att förstöra maskinen förklarar hon att Cootings-maskinen orsakar Miljöförstöringen, varpå Paul säger att han ”tycker lika illa om miljöförstöring som du [Klara]” (Ishiguro, 2021, s. 224). Av Paul benämns den i stället med gemen. Miljöförstöringen framträder här som något negativt, vilket också Modern uttrycker: ”Miljöförstöringens grå dimma svävade förbi vindrutan, vilket fick Modern att lägga märke till den [Cootings-maskinen] och muttra: ’Titta bara. Att de får komma undan med det.’” (Ishiguro, s. 265). Somliga av människorna i romanen tycks således vara medvetna om Miljöförstöringens faror medan andra avsiktligt bidrar till att öka den.

Även om Solen, som tidigare nämnt, kan sägas ha egen agens genom att han görs till ett subjekt försöker Klara – och lyckas – kontrollera hans agerande. Genom att nyttja det faktum att Miljöförstöringen drabbar Solen negativt som en motivering får hon honom att hjälpa Josie. På så sätt styr hon i viss mån hur Solen agerar i romanen:

Jag vet hur mycket Solen ogillar Miljöförstöringen. Hur mycket den smärtar och förargar er. Nu är det så att jag har sett och identifierat maskinen som skapar den. Tänk om jag på något vis kunde hitta och förstöra den maskinen. Göra slut på Miljöförstöringen som den orsakar. Skulle ni [Solen] då i gengäld överväga att ge er speciella hjälp till Josie? (Ishiguro, 2021, s. 171)

Miljöförstöringen, som är skapad av människan, nyttjas för att hjälpa människan. Det icke-mänskliga, det vill säga Solen, tillskrivs således återigen inte värde i sig själv. Dess värde tycks, som även visades ovan, främst ligga i att tjäna människan, exempelvis i form av att tillhandahålla hjälp när det finns ett mänskligt behov av det och att ge energi åt deras robotar. Vidare förväntas Solen hjälpa människor trots att deras levnadssätt bidrar till Miljöförstöringen. Människan, eller människans robot, ska rädda klimatet från det människan själv har skapat och detta är i sig en antropocentrisk idé.

6. Diskussion

I syfte att besvara studiens frågeställning kring hur Klaras berättande kan förstås utifrån ett ekokritiskt litteraturperspektiv har hennes sätt att berätta om former, föremål, marken, gräset och Solen analyserats. Uppsatsens avslutande diskussion kommer således att uppehålla sig vid att diskutera resultatet av vår analys och värdera vårt resultat utifrån vår metod. Därefter förs en diskussion kring den didaktiska potentialen hos litteraturläsning kopplat till frågor som rör klimat och miljö.

6.1. Klaras berättande

Bean (2022, s. 44) menar att det i *Klara och solen* (2021) skapas en distans till det antropocentriska perspektivet genom att låta Klara vara berättare eftersom hon inte är en människa, utan en robot, om än med mänskliga drag. Att låta en AI-robot vara berättare skulle kunna skapa en sådan distans, däremot visar vårt resultat att Klaras berättande till stor del är antropocentriskt. Bean (2022, s. 55) menar att Klara agerar *med* naturen och inte *mot* naturen och att Solen på grund av det väljer att hjälpa henne. Vi ser snarare att Solen figurerar som ett medel för mänskliga syften, som att driva deras AV:er och att göra Josie eller andra människor friska. Det betyder att Solen inte tillskrivs ett värde i sig själv, utan det bestäms av ett mänskligt behov. Det menar vi är antropocentriskt. Visserligen bär Klaras berättande av Solen också inslag av att inte vara antropocentriskt eftersom Solen görs till ett subjekt och har agens, dock genom antropomorfism. I likhet med Bean (2022, s. 46) kommer vi fram till att Klara har en geocentrisk världsbild. Detta kopplar vi, till skillnad från Bean (2022, s. 46–47), till antropocentrism eftersom det utifrån en sådan världsbild är Solen som kretsar kring jorden och dess människor. Ytterligare en antropocentrisk idé som vi har uppmärksammat är att Klara nyttjar Miljöförstöringen för att styra Solens agerande. Därigenom används det som är skapat av människan, Miljöförstöringen och roboten, för att rädda människan. Även det är antropocentriskt.

Resultatet har vidare visat att gräset och marken ges agens och att de intra-agerar med sin omgivning. Det sker således ett samspel mellan till exempel marken och tjuren där gränser för vem som är subjekt och objekt luckras upp. Även former och

föremål har agens eftersom de påverkar Klara och görs självständiga utan mänsklig inblandning. De blir dessutom vibrerande eftersom de är med och styr Klaras berättande och fyller ett syfte i sig själva på ett annat sätt än vad Solen gör. I berättandet värderas inte förhållandet mellan människa och form eller föremål, utan görs i stället lika viktiga för berättandet. Ett återkommande drag i Klaras berättande är att hon berättar om sin inledande tolkning av det hon ser före sin senare förståelse för vad det *faktiskt* är hon ser. Det gör att hon ibland tolkar en människa som form och föremål. Det motsatta sker däremot inte.

6.2. Ekokritik som metod

I vår första läsning av *Klara och solen* (2021), under ett skede där vi hade begränsad kunskap om ekokritik, la vi märke till tjuren, som endast berörs kort i vår uppsats i relation till marken. Under vårt första boksamtal ställde vi oss frågan: Vad är tjuren symbol för? Därmed gjorde vi en antropocentrisk läsning eftersom vi förstod den som representant för något mänskligt och tillskrev inte tjuren värde i sig själv. Den läsningen ifrågasattes efter att vår kunskap om det ekokritiska fältet utvecklats. Då fick vi syn på att tidigare litteraturanalyser vi genomfört har präglats av antropocentrism. Där började arbetet med att ta sig bortom det antropocentriska och närma sig en värld vi inte känner till.

Genom vår ekokritiska läsning har vi uppmärksammat materia i en högre grad än vad vi annars hade gjort. Utan vår uppmärksamma läsmetod hade vi inte sett deras agens och dess påverkan på Klaras berättande. Även utan en ekokritisk läsning uppmärksammas läsaren på till exempel de Röda hyllorna eller Solen, eftersom de skrivs med versal och ständigt återkommer. Vi menar däremot att den uppmärksamma läsmetoden möjliggör att se att materia påverkar och har agens. Materia spelar roll.

Att helt frigöra sig från en antropocentrisk läsning är inte möjligt eftersom vi är människor som läser litteratur, skriven av människor, för människor på ett språk skapat av människor. Däremot tar den ekokritiska läsningen oss bortom antropocentrism i den mån det är möjligt då den påminner oss om att ifrågasätta vårt förhållningssätt gentemot det icke-mänskliga och varför vi betraktar det icke-mänskliga som passivt och det mänskliga som aktivt.

6.3. Didaktisk potential

Inledningsvis konstaterades att denna uppsats är aktuell i två avseenden, där den ena delen berör oss som medmänniskor i en klimatkris. Rapporter med forskningsfakta som skildras utifrån mätbara enheter som pH-värden, grader eller ton tycks inte förmå att tränga igenom människors filterbubblor, varför frågan om miljön inte verkar väcka engagemang hos den breda folkmassan (Åsberg, 2022, s. 291). Att behandla dessa ämnen i litterär tappning kan däremot ha högre verkningsgrad (Löwe & Nilsson Skåve, 2020, s. 7), vilket är en bild som också delas av Åsberg (2022, s. 292) som skriver att ”Därför pockar de materiella och kroppsliga krafterna hos dessa icke-mänskliga agenser alltmer på vår uppmärksamhet, på att bli berättade. De kräver respekt.”

Den andra delen av uppsatsens aktualitet avser vår framtida lärarprofession. I styrdokumentet för gymnasieskolan framhålls att eleverna ska ges möjlighet att ”skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna” (Gy11, 2022). För utvecklingen av ett personligt förhållningssätt lämpar sig miljötematiserad fiktion väl eftersom berättelser har en förmåga att levandegöra de scenarier och den fakta som har svårt att göra sig hörd (Löwe & Nilsson Skåve, 2020, s. 9–11). Genom att uppmärksamma det icke-mänskliga kan en förmåga att se bortom det antropocentriska utvecklas och därigenom kan eleverna möjliggöras en förståelse för att det icke-mänskliga inte enbart finns till för att tillgodose mänskliga behov, utan att det har ett värde i sig självt. Detta bäddar för diskussion och analys och på så vis bär skönlitteratur en didaktisk potential även i frågor som rör klimat och miljö. I *Klara och solen* (2021) ser vi att en sådan potential finns då romanen exempelvis belyser hur ansvaret för klimatfrågan läggs bortanför människan fastän människan själv har orsakat Miljöförstörelsen. Utmaningen är dock att inte bidra till den växande klimatångest som syns hos unga människor och att hantera de elever vars ståndpunkt gentemot klimatfrågan präglas av skepticism (Löwe & Nilsson Skåve, 2020, s. 9–11). Frågan om hur den utmaningen kan tacklas är ett ämne för en annan uppsats.

6.4. Förslag på vidare forskning

Vi har genomfört en ekokritisk läsning av *Klara och solen* (2021) i syfte att tillhandahålla ett nytt perspektiv på romanen med förhoppningen att kunna bidra till det växande ekokritiska fältet. Vårt fokus har därför varit att belysa utvalda delar av verket och analysera dessa utifrån valda ekokritiska teorier. Vi ser även att romanen har potential att utgöra underlag för studier med andra litteraturteoretiska perspektiv, exempelvis ett marxistiskt angreppssätt på den rådande samhällsordningen i *Klara och solen* (2021) eller en genusanalys av Solen som en manlig gestalt.

Utöver dessa förslag på tidigare forskning ser vi att potential finns för att bedriva forskning kring hur ekokritisk läsning fungerar i praktiken i skolundervisning. Där finns möjlighet att undersöka såväl lärares som elevers upplevelser av läsningen och hur det påverkar såväl skolans hållbarhetsarbete som individens.

7. Litteraturförteckning

- Ajeesh, A. K., & Rukmini, S. (2022). Posthuman perception of artificial intelligence in science fiction: an exploration of Kazuo Ishiguro's *Klara and the Sun*. *AI & Society*. <https://doi.org/10.1007/s00146-022-01533-9>
- Barad, K. (2012). Posthumanistisk performativitet: mot en förståelse av vad materia betyder. I C. Åsberg, M. Hultman & F. Lee (Red.) *Posthumanistiska nyckeltexter* (s. 77–88). Studentlitteratur.
- Bean, A. (2022). *Science Fiction and the Sun: The Question of Anthropocentrism in Wells, Tarkovsky and Ishiguro* [Thesis, Trinity College]. TARA. <http://www.tara.tcd.ie/bitstream/handle/2262/101159/BeanSLCS2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bennett, J. (2010). *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Duke University Press Books.
- Brudin Borg, C., Bruhn, J., & Wingård, R (Red.). (2022). *Ekokritiska metoder*. Studentlitteratur.
- Biwu, S. (2022). Can Machines Replace Humans?: Robotic Narrative and Ethical Choice in Kazuo Ishiguro's *Klara and the Sun*. *Foreign Literature Studies*, 44(1), 28–45.
- Iovino, S. & Oppermann, S. (2014). Introduction: Stories comes to matter. I S. Iovino & S. Oppermann (Red.). *Material ecocriticism* (s. 1-17). Indiana University Press.
- Ishiguro, K. (2021). *Klara och solen*. Wahlström & Widstrand.
- Lindbo, J. (2022). Ekonarratologi och metaforanalys. I C. Brudin Borg, J. Bruhn & R. Wingård (Red.) *Ekokritiska metoder* (s. 117–136). Studentlitteratur.
- Lindbo, J. "Och vi trippar in i bergets svarta strupe" En läsning av berg, sten och porös temporalitet i Mare Kandres *I ett annat land* och Stig Dagermans *De dömdas ö*. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 51(3–4), 187–199. <https://doi.org/10.54797/tfl.v51i3-4.1672>
- Läroplan för gymnasieskolan. (2022). Skolverket. <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gyll-for-gymnasieskolan>

- Lönngren, A. (2022). Maktkritik och antropocentriska läckage. I C. Brudin Borg, J. Bruhn & R. Wingård (Red.) *Ekokritiska metoder* (s. 137–158). Studentlitteratur.
- Löwe, C., & Nilsson Skåve, Å. (2020). Inledning. I C. Löwe & Å. Nilsson Skåve (Red.) *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur* (s. 7–19). Natur & Kultur.
- Nationalencyklopedin. (u.å.a). Geocentrisk världsbild. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2022, 26 oktober från <https://www-ne-se.ezproxy.server.hv.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/geocentrisk-världsbild>
- Nationalencyklopedin. (u.å.b). Heliocentrisk världsbild. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2022, 26 oktober från <https://www-ne-se.ezproxy.server.hv.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/heliocentrisk-världsbild>
- Noorani, T. & Brigstocke, J. (2018) 'More-Than-Human participatory research' in Facer, K. & Dunleavy, K. (eds.) *Connected Communities Foundation Series. Connected Communities Programme. University of Bristol/AHRC*
- Nünning, V. (2022). Intelligence and Literary Fiction: How Novels Can Improve Our (Understanding of) Intelligence. *Intelligence - Theories and Applications* (1), 313–335. https://doi.org/10.1007/978-3-031-04198-3_19
- Parkes, A. (2022). Nothing New under the Sun: Planned Obsolescence in Ishiguro's *Klara and the Sun*. *Foreign Literature Studies*, 44(1), 13–27.
- Schulz, S. L. (Red.). (2021). *Ekokritik: Naturen i litteraturen*. CEMUS.
- Sigurðardóttir, S. M. (2022). *Ambivalent encounters: A feminist exploration of human and feminised AI humanoid relations* [Masteruppsats, Uppsala Universitet]. DiVA. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1669421/FULLTEXT01.pdf>
- Sun, Y. (2022). Post/Human Perfectibility and the Technological Other in Kazuo Ishiguro's *Klara and the Sun*. *Critique: Studies in Contemporary Fiction*. <https://doi.org/10.1080/00111619.2022.2056429>
- Tenngart, P. (2010). *Litteraturteori*. Gleerups.
- Åsberg, C., Hultman, M., & Lee, F. (2012). Posthumanistisk ordlista. I C. Åsberg., M. Hultman., & F. Lee (Red.), *Posthumanistiska nyckeltexter* (s. 201–217). Studentlitteratur.

Åsberg, C. (2022). Efterord: En ekokritik för framtiden går från mening till handling.
I C. Brudin Borg, J. Bruhn & R. Wingård (Red.) *Ekokritiska metoder* (s. 291–304).
Studentlitteratur.

8. Bilaga 1

Det material som analyseras i uppsatsen är Kazuo Ishiguros roman *Klara och solen* (2021) som skildrar Klaras liv som en artificiell vän (AV) i ett högteknologiskt samhälle där barn till samhällets högt ställda blir genetiskt redigerade för att förbättra deras akademiska prestation. Barnen undervisas på distans och deras föräldrar arbetar mycket, vilket gör att barnen spenderar en stor del av sin tid i ensamhet. En AV:s syfte tycks således vara att hålla dem sällskap. När Klara får flytta in hos den sjuka flickan Josie efter en tid i AV-butiken uppdagas att hon för Josies mamma även fyller en annan funktion. Klara utmärker sig bland de andra AV:erna då hon har en exceptionell förmåga att betrakta och uppmärksamma sin omgivning, vilket är egenskaper som kommer väl till användning för att kunna studera, lära in och imitera Josies beteende för att kunna bli flickan ifall hon dör av sin sjukdom. Modern har därför anlitat en konstnär som gör Josies ”porträtt”, det vill säga en kopia av flickan i form av en AV som Klara ska programmeras in i.

I romanen skrivs Solen genomgående med versal samt benämns som *han*. Solen fyller en viktig funktion, dels ger han Klara energi genom solceller, dels blir han viktig för Josies hälsa. Trots uppgiften som modern ger henne slutar inte Klara sträva efter flickans tillfrisknande, vilket slutligen sker genom att hon offerar till Solen som gör Josie frisk.

När Klara har fullföljt sitt syfte som AV börjar hon tappa sin förmåga. Därför hamnar hon till slut på Upplaget, vilket tycks vara en soptipp för maskiner och det är från den platsen som Klara berättar sin berättelse medan hon sorterar sina minnen.